

DEVLET DIŞI BİR AKTÖRÜN "DEVLET AKTÖRÜNE" DÖNÜŞMESİ: HİZBULLAH

DENİZ BARAN

Devlet Dışı Bir Aktörün “Devlet Aktörüne” Dönüşmesi: Hizbullah

Deniz Baran

Bu yazının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellif(ler)ine aittir.

Telif hakkı © 2018, Al Sharq Forum

Her hakkı saklıdır.

Tasarım: Jawad Abazeed

Türkiye’de basılmıştır.

Bu yayının tüm hakları Al Sharq Forum’a aittir. Al Sharq Forum’un izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Adres: Yenibosna Merkez Mahallesi, 29 Ekim Caddesi.

İstanbul Vizyon Park A1 Blok, Kat:6 No.:52 34197

Bahęelievler / İstanbul / Türkiye.

Telefon: +902126031815

Faks: +902126031665

E-posta: info@sharqforum.org

İçindekiler

Giriş	4
Hizbullah Neden “Devlet Benzeri” Bir Devlet Dışı Aktör Olarak Tanımlanmaktadır?	5
Lübnan’daki Hizbullah’ın Kısa Hikayesi	7
Devlet Benzeri Bir Yapı Olmaya Doğru Atılan Adımlar	8
İvme Kazandıran Bir Faktör: İsrail’in Askeri Müdahalesi	9
Kırılma Noktaları	10
Sonuç	12
Referanslar	13
YAZAR HAKKINDA	14
AL SHARQ FORUM HAKKINDA	14

Giriş

Lübnan'da Mayıs 2018'de, 2009 yılından bu yana ilk kez gerçekleşen genel seçimlerde Hizbullah, parlamentodaki 128 koltuktan 13'ünü kazanmıştır. Bu sonuç, önceki genel seçimlerin sonuçlarından (2009'da 12 ve 2005'te 14 milletvekili) büyük bir farklılık arz etmiyor gibi gözükse de Hizbullah'ın müttefiki olan partilerin oyları da hesaba katıldığında¹ Hizbullah ve müttefiklerinin parlamentonun yarısından fazlasını kazandığı (65 koltuk) görülmektedir. Söz konusu ittifakının itici gücünün Hizbullah olduğu herkesçe bilinmektedir ve bu sebeple, son seçim sonuçları göz önüne alındığında Hizbullah'ın önümüzdeki yıllar boyunca Lübnan'daki başlıca “iktidarı belirleyici unsur” hâline geldiği söylenebilir.

Hizbullah, 2000 yılındaki genel seçimlerden bu yana parlamentoda 10 ya da daha fazla koltuğa sahip olmuştur. 2000'den önce ise 1992 ve 1996 yıllarında katıldığı seçimlerde sırasıyla 8 ve 7 koltuk kazanmıştır.²

Örgütün seçmen tabanındaki gelişimi yalnızca parlamentoda kazandığı sandalye sayısının artışında değil, buna bağlı olarak aldığı oy oranlarındaki artışta da görülebilmektedir. 90'ların ortalarında Lübnan halkının yaklaşık olarak yüzde 5'i Hizbullah'a oy verirken, son seçimlerde bu oran yüzde 15'e çıkmıştır.

Ayrıca, Hizbullah'ın en büyük müttefiki ve en son cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki adayı Michel Aoun'ın 2016'daki seçimlerden zaferle çıkmasının arkasında örgütün büyük desteğinin olduğu da not edilmesi gereken önemli bir durumdur.

Yukarıda sayılan tüm bu gelişmeler, Hizbullah'ın Lübnan siyasetindeki artan nüfuzunu göstermektedir.³ Her ne kadar bu gelişim ani bir yükselişten ziyade yavaş ve aşamalı bir süreç içerisinde olmuş olsa

da nihayetinde örgüt, Lübnan'daki temel politik aktör ve itici güç hâline gelmeyi başarmıştır. Şüphe yok ki bu durum, toplumun sadece belli bir kesimini temsil etmek ve onlar adına mücadele vermek amacıyla kurulmuş ve hem uluslararası toplum hem de birçok temel bölgesel aktör tarafından ötekileştirilmiş, silahlı bir devlet dışı aktör için oldukça büyük bir başarı öyküsüdür.

Son seçim sonuçları göz önüne alındığında Hizbullah'ın önümüzdeki yıllar boyunca Lübnan'daki başlıca “iktidarı belirleyici unsur” hâline geldiği söylenebilir

Peki, Hizbullah'ın Lübnan siyasal sistemi içerisinde ardı ardına gelen başarılarının ve artan nüfuzunun arkasında yatan faktörler nelerdir? Hizbullah, Lübnan'ın mevcut siyasal sistemine uyum sağlayıp silahlı bir devlet dışı aktörden “devlet aktörüne” dönüşmek için hangi adımları atmıştır? Bu analizde; Hizbullah'ın başarısının, bir devlet dışı aktör olarak kurulmasına rağmen en başından beri “devlet benzeri (quasi-state)” bir karakterde olmasında yattığı ileri sürülerek bu soruların cevaplarına ışık tutulmaktadır. Daha da açacak olursak, Hizbullah kendi gücünü ve tabanını genişletmek için adeta devlet gibi hareket eden bir devlet dışı aktör olagelmıştır. Öte yandan da sahip olduğu gücü, devlet aygıtlarına sistem içerisinden meydan okumak için de kullanmış ve stratejisini, mevcut rejimi devirip yeni bir rejim kurmaktan ziyade kendisini mevcut siyasal sisteme entegre etmek üzerine kurmuştur. Bu sebeple, Hizbullah'ın “devlet benzeri” karakterini anlamak, onun söz konusu gelişim sürecini anlamak için önem taşımaktadır. Analizde ayrıca, Hizbullah'ın bu stratejisini uygularken aldığı kritik kararları tespit edebilmek için örgüt tarihindeki kırılma noktalarına da değinilecektir.

Hizbullah Neden “Devlet Benzeri”

Bir Devlet Dışı Aktör Olarak

Tanımlanmaktadır?⁴

Devlet (uluslararası hukuktaki en temel tanımıyla; sürekli bir nüfusa, sınırları belli bir toprak parçasına, bir idare mekanizmasına ve diğer devletlerle ilişkiye girebilme kapasitesine sahip oluşum,⁵) asırlardır insanoğlunun hayatını şekillendirmektedir. Özellikle modern devletlerin doğuşundan bu yana, devlet aygıtı insan faaliyetlerinin her bir evresinde son derece merkezi bir rol almaya ve toplum hayatının neredeyse tüm yönlerini etkilemeye, düzenlemeye ve kontrol etmeye başlamıştır. Devletin bu hayati rolünden ötürü, teorik düzlemde devletin kavramsal sınırlarının ve kurucu unsurlarının tanımlanması yahut netleştirilmesi çabalarına sıklıkla tanık olunmuştur. Zira bugün için hayatımızda bu denli merkezi role sahip bir form olarak devlet ile toplumun arasındaki sınırların nerede başlayıp nerede bittiğini tespit etmek büyük bir ihtiyaç hâline gelmiştir.

Her ne kadar söz konusu çabalar neticesinde üzerinde fikir birliğine varılan bir devlet tanımı ortaya çıkmamışsa da zaman içerisinde, “devlet olmanın” hangi parametrelere göre belirleneceğine dair bazı yaygın kabuller oluşmuştur. İngiliz filozof John Locke’un işaret ettiği gibi, devletin temel işlevlerinden biri kendi tebaasını “yargılayabilmek ve cezalandırabilmektir.” Buna göre, temel insan haklarını korumak ve hukukun üstünlüğünü tesis etmek de bir devletin sorumluluk alanına girmektedir, çünkü devletler ancak hukukun üstünlüğünü tesis ederek süreklilik arz eden bir toplumsal ve siyasal düzen tesis edebileceklerdir.⁶ Sahip olunan bu yargılama ve cezalandırma hakkının yanı sıra, meşru güç kullanım tekelinin elde bulundurulması da devletlerin bir

diğer temel işlevi olarak görülmüştür. Devletlerin kendi tebaasının güvenliğini sağlamakla mükellef olduğu yaygın bir kanaattir. Devletler kendi toprakları ve sınırları üzerinde kontrol sağlayabilmeli, vatandaşlarının emniyetini temin edebilmeli ve halkını dış tehditlere karşı savunarak ülkenin doğal kaynaklarına bağımsız erişimlerini güvence altına alabilmelidir.

Toplum içerisindeki iş bölümünü ve profesyonelleşme eğilimini had safhaya çıkaran modern devletin ortaya çıkışıyla birlikte, toplumdaki temel güvenlik aparatı olarak ulusal ordular tesis edilmiş ve güvenlik alanı, devlet aparatının uzantısı olan bu yapılara özgü bir alan hâline gelmeye başlamıştır. Bu tarihsel süreç de Weber’in işaret ettiği gibi, devletin meşru güç kullanım tekeli ortaya çıkarmıştır.⁷ Dolayısıyla zaman içerisinde meşru güç kullanım tekeli, devletin tanımlayıcı unsurlarından hâline gelmiştir. Bu katı tanımlama, aynı zamanda devletin, toplum içerisindeki herhangi bir otorite/oluşum üzerindeki üstünlüğünü ve iktidar tekeli de beraberinde getirmiştir.

Diğer yandan, 20. ve 21. yüzyıldaki gelişmeler neticesinde devletin tek ve bölünmez bir egemenliğe sahip olduğu fikri aşınmaya başlamıştır; zira dünyadaki birçok ulus devlet ya sınırları içerisinde tam otorite tesis edememiş – bir başka ifadeyle meşru güç kullanım tekeli pratikte elde edememiş- ya da bir şekilde tesis etmişse dahi bunu kalıcı hâle getirememiştir. Aynı zamanda devletlerin, pratikte etkili bir şekilde meşru güç kullanım tekeline sahip olmadıkları sürece, kâğıt üzerinde onlara bu özelliğin atfedilmesinin onları gerçek egemenler hâline getiremediği de açık bir şekilde görülmüştür. Kâğıt üzerinde sadece mevcut/tanınmış ulus-devletlerin

sahip olduğu varsayılan “ulusal egemenlik” formülünün her zaman sahadaki gerçekliği yansıtmadığı defalarca tecrübe edilmiştir. Her ne kadar modern/ulus-devletin en öne çıkan egemen oluşum olduğu ön kabulüne meydan okumak zor olsa da en azından, bu devletlerin egemenliğinin ve meşru güç kullanım tekelinin bölünmez olmadığı söylenebilecektir. Bu durumu “güç tekelinin ikilemi” olarak adlandırabiliriz.

20. ve 21. yüzyıldaki gelişmeler neticesinde devletin tek ve bölünmez bir egemenliğe sahip olduğu fikri aşınmaya başlamıştır; zira dünyadaki birçok ulus devlet ya sınırları içerisinde tam otorite tesis edememiş –bir başka ifadeyle meşru güç kullanım tekeli pratikte elde edememiş- ya da bir şekilde tesis etmişse dahi bunu kalıcı hâle getirememiştir

Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi (MENA), yukarıda zikredilen ikileme birçok kez tanıklık etmiş ve bu hâlâ sürmektedir. Çoğu başarısız veya zayıf devletler⁸ olarak kategorize edilebilecek birçok ülkede güçlü devletdışı aktörlerin ortaya çıkışı ve varlığı, söz konusu ikilemi canlı tutmaktadır: Güçlü ve silâhlı devletdışı aktörler (neredeyse tümünün politik hedeflere, geniş bir toplumsal tabana ve dolayısıyla sınırlı da olsa siyasi meşruiyete sahip olduğu) devamlı olarak mevcut devletlerin otoritelerine ve güç kullanım tekellerine meydan okumaktadır. Hizbullah da söz konusu fenomenin en esaslı örneklerinden biridir.

Devletin bir diğer temel işlevi ise tebaası için refahı tesis etmek olarak belirtilmektedir. Elbette farklı yüzyıllarda refah kavramının ne ifade ettiği hususunda büyük farklılıklar mevcuttur. Ancak en nihayetinde, vergi ve kamusal gelirleri toplama konusunda tekel sahibi

olmak her zaman bu kavramın çekirdek unsurunu oluşturmuş; fakat toplanan bu gelirler karşılığında beklenen hizmetlerin niteliği, niceliği ve ölçeği ile toplumsal serveti paylaşırma mekanizmaları değişiklik göstermiştir. Hizbullah’ın Lübnan’ın bazı bölgelerinde, özellikle de esas tabanının bulunduğu Güney Lübnan’da, halka bazı temel hizmetleri, hatta toplumsal refahı artırıcı mekanizmaları temin ettiği düşünülürse, örgütün devletin bir başka temel işlevini yerine getirdiği de söylenebilecektir.

Hizbullah’ın durumunu daha iyi izah edebilmek için, Joel S. Migdal’ın devlet tanımına başvurabiliriz:⁹ “Bir devlet, vatandaşları nezdinde üç temel kriteri sağlamalıdır: Kurallara itaat, sisteme katılım ve meşruiyet. Devlet, şiddet kullanımıyla yahut kullanma tehdidiyle oluşan bir ‘güç alanıdır.’ Ayrıca, bir toprak parçası üzerinde, o toprak parçasındaki insanları temsil edecek bütünlüklü ve kontrol sahibi bir örgütlenme imajıyla (1) ve çok bölümlü yapısının günlük hayattaki uygulamalarıyla (2) şekillenmektedir.”¹⁰

Migdal’ın derinlikli bakış açısı, devletin dinamik doğasını dikkate almaktadır. Buna göre devletler, oluşturdukları imajla şekillenmektedirler, zira toplumun güç merkezlerini kontrol ettikleri ve ortaya koydukları uygulamaların gerekli sorumlulukları yerine getirdiği yönünde bir imaj oluştururlar. Migdal ayrıca, devlete dair iki sınırın mevcut olduğunu öne sürmektedir: Biri toprak sınırlarıdır. Bu sınır, devletin kimleri yönettiğini ve yargı yetkisinin nerede sona erdiğini belirlemektedir. İkinci sınır ise, sosyo-politik sınırdır. Bu sınır, devletin temin ettiği güvenlik ve hizmetler karşısında vatandaşların devletin koyduğu kurallara bağlı olma rızasını sembolize eden sınırdır.¹¹

Öte yandan, “devletin halk üzerine birtakım kurallar empoze edebilmesinin önündeki temel engel, aynı amacı güden sosyal örgütlenmelerdir.”¹² Bu husustaki belirsiz sınırlar, toplumun her tabakasına nüfuz eden ve toplulukları etnik temelde kendini tanımlamaya itip elverişli koşullar oluştuğunda etnik çatışmaları arttıran bir güvensizlik hissine yol açabilmektedir.¹³ Örneğin Migdal’e göre, “güçlü bir devletin varlığının hissedilmediği ülkelerde, insanlar devlet kurumları ile daha az yaptırımla daha fazla faydavaat eden sosyal örgütlenmeler arasında tercih yapmak durumunda kalmaktadır.” Lübnan’ın tarihi ve Lübnan’daki Şii nüfusun gözünde devletin varlık göstermedeki eksikliği düşünüldüğünde, Hizbullah tam olarak bu tip, yarı-devlet işlevi gören toplumsal örgütlenmelere/oluşumlara örnek olarak gösterilebilecektir.

Lübnan’daki Hizbullah’ın Kısa Hikayesi

Lübnan, 1943 yılında imzalanan Ulusal Pakt temelinde, dini toplulukların katılımından oluşan bir demokrasidir.¹⁴ Bu pakta göre, Lübnan toplumu içerisinde dini ve mezhebe dayalı toplulukların kendi dini ve hukuki ilişkilerinde otonomisi söz konusudur. Ayrıca her grup için siyasal sistem içerisinde kendi nüfus oranıyla paralel olarak oluşturulmuş kotalar mevcuttur. Ancak 1943 Ulusal Paktı, toplumu bir “ulus” hâline getirmek için yeterli olamamıştır. Bu başarısızlığın arkasından temel sebep, her grup için belirlenen kotaların, Lübnan nüfusunda zaman içerisinde yaşanan büyük değişimleri yansıtmaması ve dolayısıyla bazı grupların zaman içerisinde yeterince temsil edilemez hâle gelmesidir. Bu sorun, ülkeyi 1975 yılında bir iç savaşa dahi sürüklemiştir. Son derece şiddetli geçen iç savaş birkaç yıl sürmüş ve Suriye’nin Lübnan’a, savaşın esas taraflarından biri olan Lübnan Şiileri lehine hem askeri hem de siyasi olarak müdahale etmesine yol açmıştır.

Aynı zamanda Necef’ten 1978 yılında Lübnan’a gelen Seyyid Abbas el Musavi, Beka’da Hizbullah’ın kuruluşu için ilk adımları atmıştır. Musavi’nin Lübnan’a gelişini takiben başkaca İranlı din adamları da İran Devrimi’nin lideri Ayetullah Humeyni’nin desteğiyle Lübnan’a dini tebliğ faaliyetlerini başlatmak için gelmiştir.

Hizbullah, 1982 yılında Musavi ve destekçileri tarafından, dini tebliğ faaliyetlerini yürüttükleri Beka Vadisi’nde kurulmuştur. Örgüt, 1979’daki İslam Devrimi ile İran’da tesis edilen yeni rejimin de desteğini almıştır. Hizbullah kelime olarak “Allah’ın Partisi” anlamına gelmektedir ki bu da örgütün kurucularının İslami motivasyonlarının açık bir göstergesidir.

Haziran 1979 yılında İsrail’in Lübnan’a saldırdığı ve bu saldırıya İran tarafından karşı çıkıldığı da not edilmelidir. Dolayısıyla, İran’ın Hizbullah’a olan desteği, İsrail’in Lübnan’a müdahalesine karşı verilen yanıtlardan biri olarak düşünülebilecektir.

Özetle, Hizbullah şiddetli bir iç savaşın ardından, Şii nüfusun anavatanı olan Güney Lübnan’a İsrail’in saldırdığı bir dönemde doğmuştur.

Lübnanlı Şiiler için oldukça zorlu geçen bu zaman aralığında, Şiilerin haklarını ve çıkarlarını savunan başkaca gruplar da mevcuttu. Bunların en öne çıkanları, ikisi de meşhur Şii İmam Musa el Sadr tarafından kurulan Emel (Amal) ve Yoksunların Hareketi (MoD-Movement of the Deprived) idi. Ancak Hizbullah; MoD ve Emel’in aksine tek bir karizmatik liderin takip edilmesinden ziyade kolektif bir yönetime sahipti ve bu özelliği sayesinde örgüt hızlı bir şekilde kompleks bir iç bütünlük oluşturabilmiş ve farklı bileşenlerini profesyonelleştirebilmiştir. Örneğin, örgütün Yüksek Şura Konseyi, Hizbullah’ın en yetkili organı olarak

yasal, idari, politik ve askeri ilişkilerin yönetimini üstlenmiştir ve örgütün farklı alanlarda daha iyi işlev görebilmesi için birçok alt komite kurulmuştur.

Hizbullah, 1989 yılında idari organını kurmak için ilk genel kurulunu gerçekleştirmiştir. Genel Sekreterlik pozisyonu (ilk Genel Sekreter Şeyh Tufeyli'dir) bu genel kurulda oluşturulmuştur. Böyle bir pozisyon, örgütün kamu ile olan ilişkilerini de daha fazla düzene sokmasını gerektirmiştir.¹⁵

Sonuç olarak, Lübnan rejimi temel olarak farklı inanç toplulukları arasındaki güç paylaşımından teşekkül etmiştir. Ancak zaman içerisinde Lübnan devletinin yetersizliğinin, Lübnan toplumunu oluşturan bu topluluklar tarafından derin bir şekilde hissedilmesi durumu ortaya çıkmıştır. Güney Lübnan'daki Şii nüfus ise bu yetersizliği en çok hisseden topluluklardan biri olmuştur.

Eğer bir topluluk, devlet hizmetleri ve devlet tarafından sağlanan güvenlik hususlarına dair sürekli bir eksiklik hisseder ve iktidarın inanç grupları ekseninde paylaşıldığı mevcut rejim sürekli olarak toplum içerisinde uyumsuzluk imajını oluşturursa, söz konusu topluluğun kolay bir şekilde o devletten kopması ve kendilerini temsil edip haklarını savunacak alternatif toplumsal örgütler için arayışa girmesi kaçınılmaz olacaktır. Migdal bu durumu “güçlü toplum- zayıf devlet” durumu olarak nitelemektedir.¹⁶

Devlet Benzeri Bir Yapı Olmaya Doğru Atılan Adımlar

Hizbullah bir topluluk için güvenlik sağlama vaadinde bulunmakta, belli bir toprak parçasını kontrol etmekte ve fiilen o toprak parçası üzerinde zor kullanma

ve vergi toplama¹⁷ tekelini elinde bulundurmaktadır. Ayrıca, örgütün söz konusu toprağın yönetiminden sorumlu, organize bir bürokrasisi de mevcuttur. Görüldüğü üzere Hizbullah, Weber'in modern devlet tanımının tüm kriterlerini yerine getiren bir “askeri kanton” mahiyetindedir.¹⁸ Hizbullah Genel Sekreteri'nin, ülkenin örgütün kontrolü altındaki farklı bölgelerinden (Beyrut, Güney Kırsalı, Güney Lübnan ve Beka) sorumlu örgüt liderlerine başkanlık ettiği olgusuna odaklandığımızda, Hizbullah'ın toprak yönetimine dair vizyonunu da görebilmek mümkündür. Yukarıda bahsedilen her bir bölgede Bölgesel Şura Konseyi adı verilen konseyler mevcuttur ve bu konseyler doğrudan Yüksek Şura Konseyi'ne bağlıdır. Bu konseylerin temel işlevi, sorumlu oldukları bölgelerdeki günlük faaliyetleri ve ihtiyaçları takip etmektir.

Hizbullah bir topluluk için güvenlik sağlama vaadinde bulunmakta, belli bir toprak parçasını kontrol etmekte ve fiilen o toprak parçası üzerinde zor kullanma ve vergi toplama tekelini elinde bulundurmaktadır. Ayrıca, örgütün söz konusu toprağın yönetiminden sorumlu, organize bir bürokrasisi de mevcuttur

Diğer yandan Hizbullah, basın (El Ahd), düşünce kuruluşları (CCSD) ve radyo-televizyon kanalları (El Nour) gibi birçok alanda kendi kurumlarını oluşturabilmiştir. Ayrıca, sağlık hizmetlerini ve sosyal hizmetleri temin etmek hususunda Lübnan'ın en büyük devlet dışı aktörü hâline gelmiş ve yüksek kalitede eğitim kurumları faaliyete geçirmiştir. Öyle ki gayrimüslimler dahi çocuklarını Hizbullah bünyesindeki okullarına göndermektedir.¹⁹

“Örgütün Yeniden İnşa Komitesi, İsrail tarafından yapılan yahut başkaca saldırılarda zarar görmüş sayısız evi onarmıştır.

Su ve Güç Kaynakları Komitesi, Beka’dan ülkenin güneyine kadar uzanan bölgede yüzden fazla su ve güç istasyonunu tamir etmiştir.

Çevre Komitesi, kirliliğin yaşandığı alanlarda araştırmalar ve çalışmalar yaparken, Tarım Komitesi, çiftçiler için böcek ilaçlarının, tohumların ve gübrelerin piyasa fiyatının altında satıldığı tarım kooperatifleri kurmuştur. Tüm bu komitelerin çalışmaları, Cihad el Bina diye adlandırılan ve asıl işlevi Lübnan’ın yoksul bölgelerine yardım etmek ve bu bölgelere yönelik araştırmalar yapmak olan organın bir parçası olan Teknik ve İdari Komite tarafından denetlenmektedir.

Örneğin, Mart 1992’deki sert kar fırtınası sırasında, Kutsal Yeniden İnşa Organı’nın insan gücü ve donanımı, ulaşımın kesildiği Lübnan’ın dağlık bölgelerindeki afetzedelere hızlı bir şekilde yardım götürebilmiştir. Lübnan hükümeti ise söz verdiği hâlde bu bölgelere yardımları ulaştırmamıştır.”²⁰

Elbette, Hizbullah’ın sağladığı tüm bu hizmetler, hükümetin uzun süredir temel hizmetleri dahi temin edemediği ülkede önemli bir etki yaratmıştır. Migdal’ın devlet olma kriterleri (bir toprak parçası üzerinde, o toprak parçasındaki insanları temsil edecek bütünlüklü ve kontrol sahibi bir örgütlenme imajıyla (1) ve çok bölümlü yapısının günlük hayattaki uygulamalarıyla (2) şekillenmektedir) göz önüne alındığında, Hizbullah’ın bu iki kriteri de başarıyla sağladığı söylenebilir. Sonuç olarak, Hizbullah’ın kendi tabanı nezdindeki popülaritesi artmış ve bu yükseliş, hem Lübnan devletinin hem de Emel gibi diğer Şii gruplarının etkilerinin düşmesi pahasına

gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, Hizbullah hiçbir zaman salt bir silâhlı direniş örgütü mahiyetinde olmamıştır. Hizbullah’ın ilk ortaya çıkışından beri hem politik hem de askeri alanlardaki faaliyetler son derece iç içe geçmiş ve örgütün Lübnan’daki Şii toplumu üzerindeki etkisi ve otoritesi, Lübnan rejiminden aşağı kalır bir seviyede olmamıştır.

İvme Kazandıran Bir Faktör: İsrail’in

Askeri Müdahalesi

Lübnan Devleti’nin, İsrail’in askeri müdahalelerde bulunduğu zamanlarda Güney Lübnan’daki halkı korumak konusunda yeterli iradeyi ortaya koymaması veya koyamaması ile birlikte Hizbullah bu coğrafyanın muhafızı, dolayısıyla da fiili (de facto) muktediri hâline gelmiştir.

İsrail, 1978 yılında ilk askeri operasyonunu başlatmış ve Lübnan topraklarının 500 km²’sini işgal etmiştir. Uluslararası toplum ve onu temsilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), İsrail’i bu operasyonları gerçekleştirmekten alıkoyamamıştır. İsrail’in bu işgali, Hizbullah’ın kuruluşunun arkasında yatan temel sebeplerden biri hâline gelmiştir.

İsrail, uluslararası toplumun eylemsizliğinden ve bölgesel aktörlerin verdiği zayıf karşılıklardan yüreklenerak, 1982’de Lübnan topraklarının geri kalan kısımlarını işgal etmeyi hedefleyen ikinci kapsamlı askeri operasyonunu başlatmıştır. Hizbullah’ın kurucu nesli, bu operasyon sırasında İsrail kuvvetleri ile ön cephede savaşmıştır.

1982 işgalini takiben 23 Ağustos 1982’de, Lübnan’daki Falanjistlerin ve Kataeb Partisi’nin lideri olan Amine Cemayel, Lübnan Cumhurbaşkanlığına seçilmiştir. O dönemde, Falanjistler, İsrail’in yakın müttefiklerinden biridir. Cemayel’in seçilmesinden bir hafta sonra, birçok

Şii grubu karizmatik Şii lider ve din adamı Musa el Sadr’a bağlılıklarını bildirmiş ve Cemayel hükümetine karşı ayaklanmıştır. Bu ayaklanma sırasında Cemayel öldürülmüş ve Cemayel’in öldürülmesinin ardından İsrail kuvvetleri bir kez daha Lübnan’a askeri müdahalede bulunmuştur. Bu müdahaleye kadar, Lübnan topraklarının üçte bir kadar bir kısmı zaten İsrail kuvvetlerinin kontrolü altında olup bu son müdahaleye karşı da Hizbullah bir kez daha, cihat adı altında, sert bir direniş göstermiştir.

Lübnan güvenlik güçlerinin, kendisinden daha üstün konumdaki İsrail kuvvetleri ile doğrudan çatışmaya giremediği bir dönemde Hizbullah, İsrail kuvvetlerine karşı etkili bir direniş göstermiştir

Esasında Lübnan toplumu İsrail’in müdahalelerinden çok büyük çapta zarar görmüş olsa da Hizbullah’ın İsrail kuvvetlerine karşı direnişi başarı kazanmıştır. Hizbullah ve bazı diğer gruplar neredeyse beş yıl boyunca direnişlerini sürdürüp dönem dönem karşı ataklarda bulunmuş ve nihayetinde İsrail’i Lübnan topraklarından çekilmeye ve Lübnan topraklarının büyük çoğunluğunda işgali sona erdirmeye zorlamıştır. Birkaç yıl içerisinde İsrail’in elinde sadece, 1985 yılında kurduğu sınırlı “güvenli bölgeler” kalmıştır.

Hizbullah ayrıca 1990’larda da İsrail’in saldırılarına ve müdahalelerine karşı mücadele etmiş ve bu mücadeleleri, İsrail’in nihayetinde Lübnan topraklarını tamamen terk etmesi sonucunu doğurmuştur. 2000 yılının sonuna gelindiğinde İsrail, Güney Lübnan’daki iki küçük köy dışında kontrolü tamamen kaybetmiştir.

Lübnan güvenlik güçlerinin, kendisinden daha üstün konumdaki İsrail kuvvetleri ile doğrudan çatışmaya giremediği bir dönemde Hizbullah, İsrail kuvvetlerine karşı etkili bir direniş göstermiştir. Hizbullah’ın İsrail işgaline karşı sürekli bir direniş göstermesi ve başarılar kazanması, örgüte Lübnan’ın Şiiler dışındaki kesimlerinde de geniş bir kredibilite kazandırmıştır. Örgüt, 1990’lar boyunca ulusal çapta değer görmeye başlamış ve bu durum örgütün daha sonra Lübnan siyasal sistemi içerisindeki varlığını ve nüfuzunu arttırmasının yolunu açmıştır.

Kırılma Noktaları

Şüphe yok ki Hizbullah’ın Lübnan siyasal sistemine uyum sağlayıp bir “devlet aktörüne” dönüşmesi sürecindeki en büyük kilometre taşı, Lübnan’daki seçimlere katılma kararıdır. Seçimlere katılmak, örgütün “kendi tabanını oluşturan Şiilerin sistem içerisindeki çıkarlarını daha çok genişletmesini” sağlamış ve Hizbullah’ı Şii nüfusun esas temsilcisi hâline getirmiştir.²¹

Seçimlere katılma kararına bizzat Hizbullah içerisinde gelen itirazlara (ilk Genel Sekreter Şeyh Suphi el Tufeyli’nin itirazları da dahil olmak üzere) rağmen Hizbullah’ın vizyonundaki dönüşüm durdurulamamıştır. Örgütün ilk dönemde sahip olduğu “İslam devleti” vizyonunu terk edip seçimlerde yer alması, aynı zamanda “Lübnanlılaşma” yönünde

Şüphe yok ki Hizbullah’ın Lübnan siyasal sistemine uyum sağlayıp bir “devlet aktörüne” dönüşmesi sürecindeki en büyük kilometre taşı, Lübnan’daki seçimlere katılma kararıdır

atılan esas adım olarak nitelenebilir. İslam devleti söylemi daha sonraları da

Hizbullah saflarında savunulmuş fakat artık kamuoyu önünde öncelikli hedef olarak vurgulanmamaya başlanmıştır. Zira bu söylem Sünniler nezdinde şüpheyile karşılanırken, Dürziler ve Hristiyanlar tarafından hiç kabul görmemiştir. Hizbullah liderleri de diğer inanç gruplarının da Lübnan toplumunun temel parçaları olduğu olgusunu ve bu toplulukları kenarda bırakarak ülkede hiçbir siyasi yapının kurulamayacağını kabullenmiştir. Hizbullah'ın Lübnan siyasi ve toplumsal gerçekliklerine göre hareket etme tercihiyle birlikte, Hizbullah'ın yeni politikasının omurgasını devrimci değil ancak dönüştürücü bir yaklaşım oluşturmaya başlamıştır.²²

Hizbullah'ın yeni politikası ayrıca, bir devletdışı aktörün hedefler, söylem ve ittifaklar konusunda çok büyük bir esneklik gösterebileceğini ve fırsat bulduğunda mevcut siyasal sisteme uyum sağlamayı gözetebileceğini kanıtlamıştır. Öte yandan, Hizbullah'ın askeri gücüne dokunulmaması ve bu kuvvetlere devlet tarafından yasal bir statü sağlanması da Hizbullah'ın Lübnanlılaşmasının yolunu açmıştır. 1990 yılındaki Taif Anlaşması sayesinde, Hizbullah yabancı işgalci güçlere karşı başarıyla direniş göstermiş bir silahlı örgüt olarak ülkede ayrıcalıklı bir pozisyon elde etmiş ve Lübnan'da silah bırakmayan ve Lübnan'ın bir kısmında (güneyde, İsrail işgali altındaki güvenli bölgelerin yakınında) de facto kontrolünü sürdüren tek silahlı örgüt olmuştur.

Hizbullah'ın Lübnan siyasi arenasında Şii kesimin temsili konumunda tekeli ele geçirmesi de bir başka kilometre taşı olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi, 1980'lerin başlarında Hizbullah henüz kurulduğunda, Emel gibi başkaca öne çıkan Şii örgütleri de mevcuttu. Ancak zaman içerisinde Hizbullah, Emel'i ve diğer örgütleri kenarda bırakmış ve

iyi oluşturulmuş yapısı, açıkça ortaya konmuş politik hedefleri, geniş kapsamlı toplumsal hizmet ağı, etkili propaganda ve yayın mekanizmalarının yanı sıra İsrail işgaline karşı mücadeledeki etkinliğiyle en etkili örgüt konumuna yükselmiştir.²³

Hizbullah'ın yeni politikası ayrıca, bir devletdışı aktörün hedefler, söylem ve ittifaklar konusunda çok büyük bir esneklik gösterebileceğini ve fırsat bulduğunda mevcut siyasal sisteme uyum sağlamayı gözetebileceğini kanıtlamıştır

Hizbullah'ın Lübnan toplumu içerisindeki etkisi, 1998 ve 2004 yerel seçimlerinde ortaya çıkmış ve bu iki seçimde de örgüt büyük başarılar elde etmiştir. Aynı zamanda, 2000 genel seçimlerini takiben, parlamentoda da kayda değer oranlarda koltuk kazanmaya başlamıştır. Söz konusu seçim sonuçları, örgütün toplum içerisindeki kontrolünü geniş kapsamlı bir şekilde tesis etmesine yardımcı olmuştur. Her ne kadar eski Başbakan Refik el Hariri'ye düzenlenen suikast ile birlikte Hizbullah ciddi bir sorgulamaya ve baskıya tabi tutulmuş olsa da Hariri'nin ölümünden sonra 2005 yılında kurulan Necib el Mikati kabinesinde iki bakanlık elde etmeyi başarmışlardır. Hizbullah'ın Hariri suikastinden sonra karşı karşıya kaldığı tüm bu suçlamalara ve baskıya rağmen sonraki yıllarda parlamentoda da hükümette de (örneğin, Fuad Sinyora'nın hükümeti) mevcut konumunu kaybetmemesi oldukça önemlidir. Hatta zaman içerisinde bir Başbakanı (2011 yılında Saad el Hariri'yi) istifaya zorlayacak güce dahi ulaşmıştır. Bu sebeple, Hizbullah için kuruluşundan sonra kısa bir süre içerisinde Lübnan siyasal sisteminin en güçlü aktörlerinden biri hâline gelmiştir denebilir.

Hizbullah'ın demokratik yollarla Lübnan

Hizbullah’ın Lübnan siyasi arenasında Şii kesimin temsili konumunda tekeli ele geçirmesi de bir başka kilometre taşı olmuştur

siyasal sistemine katılması hiçbir zaman örgütün demokrasiyi temel bir değer olarak benimsediği anlamına gelmese de bunun, sistem içerisinde başarıyla sağlamlaştırdıkları konumlarının kendileri için kullanışlı bir alan yarattığı söylenebilir. Zira sisteme dahil olarak devlet kaynaklarına, daha geniş bir toplumsal tabana ve fikir ve görüşlerini aktarabilecekleri bir platforma erişim gibi avantajlara ulaşabildikleri gibi resmi, demokratik ve sivil bir siyasi parti olarak –çok ihtiyaç duydukları– meşruiyet kazanma şansına da sahip olmuşlardır (Hizbullah’ın sıklıkla bir terör örgütü olarak etiketlenmesi ve sürekli olarak silahlarını bırakması baskısı altında olması sebebiyle bu kısım çok önemlidir).

Sonuç

Hizbullah, Lübnan’daki devleti toplume dan ayıran geleneksel sınırları belirsizleştiren bir konumdadır.²⁴ Örgüt; silahlı kuvvetlerini muhafaza etmekte de facto kontrole sahip olduğu topraklarda bir dizi hukuk kuralını uygulamaya sokmakta ve devletin kendisinden dahi daha iyi toplumsal hizmetler sunmakta iken, söz konusu sınırların iyice belirsiz hâle geldiği söylenebilir.

Hizbullah örneği bize şu noktaları göstermektedir:

- Bir devletdışı aktör, mevcut bir devletin belli bir toprak parçası ve nüfusu üzerinde büyük bir otorite kurabilir ve hatta devletin otoritesine meydan okuduğu zamanlarda siyasi anlamda meşruiyetini arttırabilir.
- Bir devletdışı aktör, devletin meşru güç kullanma tekeli kırabilir ve hatta

sahada devlet kuvvetlerinden daha güçlü hâle de gelebilir. Bu gücü sürekli olarak muhafaza etmesi durumunda ise devlet, söz konusu devletdışı aktörle meşru güç kullanma tekeli paylaşmak zorunda kalabilir.

– Bir devletdışı aktörün içerisinde bulunduğu devlete meydan okuyacak gücü kazanması için dış destek çok önemli bir rol oynamaktadır. Hizbullah’ın on yıllar boyunca İran ve Suriye ile kurduğu ilişkiler bunu göstermektedir.²⁵

– Bir devletdışı aktör, devletin otoritesine meydan okurken, nüfusun belli bir kesiminin sorunlarını çözmeye yönelik hareket ediyor ve onları temsil konumunda bulunuyorsa bu kesimi, kendisinin tebaası olduklarına ikna edebilir.

– Bir devletdışı aktör, ilk olarak belirlediği hedeflere hep bağlı kalmak zorunda değildir, bu hedefler zamanla dramatik ölçüde değişiklikler gösterebilir.

– Bir devletdışı aktör; hedefleri, söylemi ve ittifakları konusunda büyük bir esneklik gösterebilir ve askeri gücünü muhafaza ettiği ve bu güç devlet tarafından meşrulaştırıldığı sürece mevcut siyasal sisteme dahil olmayı gözetebilir.

– Bir devlet, tavizler vererek bir devletdışı aktörü kendi içine çekebilir. Dolayısıyla devlet-dışı aktörlerin “devletleşmesi”²⁶ genelde sorunlu bir süreç olsa da bu sürecin başarıyla gerçekleşmesi sonucunda hem mevcut ulus devletin olduğu gibi korunması hem de söz konusu devletdışı aktörün “millileşmesi” söz konusu olabilecektir.

– Sonuç olarak, Hizbullah’ı en iyi niteleyecek tanım şu olacaktır: “Bir partiden büyük ancak bir devletten küçük.”²⁷

Referanslar

- 1- Hizbullah ve Emel – yerel medyada “Şii ikilisi” olarak adlandırılan- 29 koltuk, Hür Vatanseverler Hareketi 24 koltuk ve ittifaktaki diğer partiler 12 koltuk kazanmıştır.
- 2- Genel seçimlere dair belirtilen tüm istatistikler Wikipedia’dan alınmış ve medyadaki haberlerle bu verilerin karşılaştırması yapılmıştır.
- 3- Örneğin, 2009 genel seçimlerinden sonra Hizbullah’ın lideri Hasan Nasrallah, kendi bloklarının ABD destekli muhalif blok karşısındaki yenilgisini itiraf etmiştir, bkz.: “Hezbollah accepts election loss, U.S. backs allies,” Yara Bayoumy, (Erişim Tarihi: 16 Haziran 2018) <https://www.reuters.com/article/us-lebanon-election-idUSTRE55609720090608>
- 4- İngilizce literatürde devlet-dışı aktör kavramının kısaltması olarak “NSA” kullanılmaktadır.
- 5- Bu tanım, sadece bazı Amerikan devletleri tarafından imzalanan fakat uluslararası hukuk doktrinince yaptığı tanımlar geniş ölçüde referans alınan Montevideo Anlaşması’ndan alınmıştır.
- 6- John Locke, Two Treatises of Civil Government
- 7- Max Weber, Politics as a Vocation
- 8- Bu kavramların detaylı açıklaması için bkz.: Robert I. Rotberg, “Failed States, Collapsed States, Weak States: Causes and Indicators”
- 9- Joel S. Migdal, “Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World”, s. 32
- 10- A.g.e., s. 15
- 11- Migdal, Boundaries and Belonging: States and Societies in the Struggle to Shape Identities and Local Practice, s. 18
- 12- Bryan R. Early, “Larger than a Party, yet Smaller than a State”: Locating Hezbollah’s Place within Lebanon’s State and Society, s. 117
- 13- Migdal, Through the Lens of Israel: Explorations in State and Society
- 14- Carole H. Dagher, Bring Down the Walls: Lebanon’s Post-War Challenge, s. 169
- 15- Marius Deeb, Militant Islamic Movements In Lebanon: Origins, Social Basis and Ideology, Washington DC: Center for Contemporary Arabic Studies, 1986, s. 7-8
- 16- Migdal, “Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World”
- 17- Anisseh Van Engeland & Rachael M. Rudolph, From Terrorism to Politics, s. 33-34
- 18- Paul Kingston & Marie Joelle Zahar, “The Rise and Fall of Militia Cantons” in States Within States: Incipient Political Entities in the Post Cold War Era” ed. Paul Kingston ve Ian Spears, 81-98 (New York 2004)
- 19- Bryan R. Early’den iktibasla aktarmaya değer bir nokta: “Equating Hezbollah to al Qaeda in the war against terrorism ignores the substantial role that the organization plays within Lebanese society and the legitimate position it enjoys within the country’s government says”, şu makaleden: “Larger than a Party, yet Smaller than a State”: Locating Hezbollah’s Place within Lebanon’s State and Society”.
- 20- Bu detaylı bilgileri A. Nizar Namzeh’in eserinden aynen alıp kullandık: “Lebanon’s Hizbullah: from Islamic revolution to parliamentary accommodation”
- 21- Early, s. 121
- 22- Namzeh, s. 325
- 23- Early, s. 119
- 24- Early, s. 125
- 25- “Backed by millions of dollars of Iranian financial and material assistance, Hezbollah embarked on the construction of a complete social-welfare system within the Shiite communities, including the construction of schools, hospitals and charitable relief centers.” Hala Jaber, Hezbollah: Born with a Vengeance, s. 168-159
- 26 - Ortaya çıkardığımız bu kavramla, devlet-dışı aktörlerin devlet aygıtı tarafından sisteme uyumlu hale getirilmesini kastediyoruz.
- 27 - Jaber, Hezbollah Born with Vengeance

YAZAR HAKKINDA

Deniz Baran Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Uluslararası Hukuk Fakültesi ve Uluslararası Hukuk Araştırmaları Merkezi'nde (UHAM) araştırma ve öğretim görevlisidir. Ayrıca İstanbul Barosu'na kayıtlı bir avukattır. Çağaloğlu Anadolu Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. Aynı üniversitede uluslararası hukuk alanında yüksek lisans eğitime devam etmektedir. Daha önce Al Sharq Youth Türkiye&Balkanlar Bölge Koordinatörlüğü, İBB Gençlik Meclisi Dış İlişkiler Komisyonu Başkanlığı, Y2o 2016 Çin Zirvesi'nde Türkiye Deleğeliği ve YCDC (Youth Commission of Diplomacy and Colloboration) Başkan Yardımcılığı gibi uluslararası gençlik projeleri organize ettiği görevlerde bulunmuştur. Anadolu Ajansı, Dünya Bülteni, Arabic Post gibi yayın organlarında dönem dönem uluslararası hukuk gündemine dair yazıları yayımlanmaktadır.

Araştırma Alanları: Devlet-dışı aktörler, Hukuk teorisinde devlet kavramı, Çok uluslu şirketler ve uluslararası yatırım hukuku-egemenlik ilişkileri'dir.

AL SHARQ FORUM HAKKINDA

Al Sharq Forum, amacı; Şark bölgesi halklarının siyasal gelişimi, sosyal adalete kavuşması ve ekonomik refaha erişmesi için uzun vadeli stratejiler geliştirmek olan, bağımsız ve uluslararası bir kuruluştur. Al Sharq Forum, bu hedefini; demokratik katılım ideali, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog, sosyal adalet ve kamu yararını gözetten araştırmaları teşvik ederek gerçekleştirmektedir.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +902126031815
Faks: +902126031665
E-posta: info@sharqforum.org

sharqforum.org

    / SharqForum

 / Sharq-Forum

ALSHARQ FORUM

Devlet Dışı Bir Aktörün “Devlet Aktörüne” Dönüşmesi: Hizbullah

Lübnan’da Mayıs 2018’de, 2009 yılından bu yana ilk kez gerçekleşen genel seçimlerde Hizbullah, parlamentodaki 128 koltuktan 13’ünü kazanmıştır. Bu sonuç, önceki genel seçimlerin sonuçlarından (2009’da 12 ve 2005’te 14 milletvekili) büyük bir farklılık arz etmiyor gibi gözükse de Hizbullah’ın müttefikleri olan partilerin oyları da hesaba katıldığında Hizbullah ve müttefiklerinin parlamentonun yarısından fazlasını kazandığı (65 koltuk) görülmektedir. Söz konusu ittifakının itici gücünün Hizbullah olduğu herkesçe bilinmektedir ve bu sebeple, son seçim sonuçları göz önüne alındığında Hizbullah’ın önümüzdeki yıllar boyunca Lübnan’daki başlıca “iktidarı belirleyici unsur” hâline geldiği söylenebilir.